

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2006, C.11, S.2 s.361-378.

TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİĞİ VE ENERJİDE ÖZELLEŞTİRME ÜZERİNE BİR İNCELEME: TÜPRAŞ ÖRNEĞİ

TURKEY’S ENERGY POLICY AND A STUDY ON ENERGY PRIVATIZATION: TÜPRAŞ

Arş.Gör.İsmail KÜÇÜKAKSOY*

ÖZET

Enerji, üretim aşamalarında kullanılması zorunlu bir girdi ve nihai bir mal olması sebebi ile toplumların refah düzeylerinin yükseltilmesi için gerekli bir hizmet aracı olarak, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel taşlarından birisidir. Gelişme yolundaki ülkelerin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, enerjiye olan ihtiyaçları daha fazla olmaktadır. Bu doğrultuda kaynakların rasyonel kullanımı önem kazanmıştır. Enerji kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlayan bir yöntem de Özelleştirme’ dir. Bu çalışma, enerjinin etkin kullanımını sağlamaya dönük olarak, Türkiye’deki enerji sektöründeki özelleştirmeyi incelemektedir.

ABSTRACT

For the reason that energy is an end product and input that should be used mandatorily, is considered a milestone of economic and social development as well as a service means necessary to increase the level of welfare. The need of the developing countries is high when compared to that of the developed countries. Within this direction the rational use of energy sources has gained importance. One of the methods that also enables rational use of energy sources is “Privatization”. This study examines the privatization of energy sector in Turkey with regards to the effective use of energy itself.

Enerji, özelleştirme
Energy, privatization

GİRİŞ

Enerji kullanımı her ülke ekonomisinde kaçınılmaz bir gerekliliktir. Üretim aşamasında bir girdi olarak enerji, ekonomik kalkınmada bir ön şarttır. Bu önem, enerjinin üretim girdisi olarak ekonominin diğer sektörleri ile olan yapısal bağlılığından kaynaklanmaktadır. Enerjinin sürdürülebilir

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

kalkınmadaki rolünün önemi bilinmektedir. Sürdürülebilir enerji stratejilerinin uygulanması, sürdürülebilir bir dünya oluşturabilmek için sahip olunan en önemli araç olarak görünmektedir.

Enerjinin bahsedilen öneminden dolayı ülkeler açısından “enerji politik” kavramı özellikle önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir enerji stratejileri çerçevesinde ülkeler, hareket etmek anlamına gelen enerji temininde dünyadaki enerji kaynaklarına yönelmeyi hedefleyen politikalar üretmek istemişlerdir. Bu doğrultuda enerji stratejileri üretip, enerjide dışa bağımlı yapılarını bir ölçüde hafifletmek ve fiyat şoklarından kurtulmak istemektedirler.

Bu çalışma, Türkiye’deki rekabete dayalı enerji politikası oluşturma adına gelineen noktaları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’nin enerji politikası içinde, enerji sektörlerinin rekabetini sağlayıcı özelleştirmenin yeri ile özelleştirmenin genel ekonomik etkileri karşılaştırılarak incelenmiş, Türkiye’deki önemli bir özelleştirme çalışması olan TÜPRAŞ örneği araştırılmıştır.

1 TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASI

Türkiye’deki enerji politikaları ağırlıklı olarak, 1970’li yıllarda dünya ekonomilerini sarsan petrol krizlerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla dönük olarak uygulanmıştır. Bu politikalar içerisinde, enerji sektöründe yapılacak özelleştirmeler önemli bir yer oluşturmaktadır.¹

Türkiye’deki enerji politikalarını, dünya enerji politikalarından bağımsız olarak incelemek mümkün olmamaktadır. Dünya Enerji Konseyi (WEC), gelişmekte olan enerji sektöründen yalnızca bazı ülkeler yada bazı bölgelerin yararlanıp, diğerlerinin bunun dışında bırakılmasının sonucunda ortaya çıkacak politik ve sosyal karışıklığın dünya barışına zarar vereceğini, bunun da arzdaki daralmalar yoluyla enerjinin varlığına karşı bir tehdit oluşturacağını belirtmektedir. Dünya Enerji Konseyi enerjideki üç ana hedefi; ulaşılabilirlik, var olabilirlik ve kabul edilebilirlik olarak belirlemiştir. Enerji varlığı üzerinde ulaşılabilirlik etkisine, enerjinin kabul edilebilirliği de son derece yakından bağlıdır.²

Enerji, enerji dışı sektör politikalarında olduğu gibi makro-ekonomik politikaları da içeren güçlü bir kalkınma gündeminin önemli bir parçasıdır. Dengeli finansman, mali ve sosyal içerikli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesi amacıyla gerekli, doğru bir ekonomik ve sosyal yapıyı oluşturmanın unsurları olan düşük enflasyon, dengeli bütçe, sağlık ve emeklilik hizmetlerini de kapsayan sosyal

¹ TÜSİAD, “Enerji Sektöründe Geleceğe Bakış – Arz, Talep ve Politikalar”, İstanbul, TÜSİAD Yay., Kasım 1994, s.41.

² Gerald Doucet, “WEC – 2000 Bildirisinin Amacı”, (Çev: Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi), Ankara, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi 50. Kuruluş Yılı Kutlama Etkinlikleri Konferansı, Şubat 2000, s.28.

transfer politikaları ile eğitim ve diğer programların varlığı enerji politikasının da belirleyicileridir. Enerjide ulaşılabilirlik ve kabul edilebilirlik hedefleri göz önüne alınırsa, dünyada siyasi istikrarın sağlanabilmesi, 21. yüzyıl enerji sektörü iş stratejilerinin oluşumu ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebilmesi mümkün olabilecektir. Enerji sektöründe takip edilebilecek diğer politikalar şunlardır:³

- Piyasa reformunun ve uygun yönetmeliklerin yapılması,
- Tüm enerji seçeneklerine açık olmak,
- Kilit rol oynayan enerji proje yatırımlarında ülke politik riskini azaltmak,
- Maliyetleri içeren ve ödemeyi sağlayacak enerji fiyatlandırması,
- Enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik teşvikler,
- Çevresel hedeflerle ilişkili finans ortaklıklarının desteklenmesi,
- Yoksul kesimin de yararlanacağı enerjinin sağlanması,
- Araştırma, Geliştirme ve Yaygınlaştırma faaliyetlerine finans sağlama,
- Yüksek eğitim ve kamunun bilgilendirilmesi,
- Enerji yönetiminde etkin önemli bir unsur haline getirilmesi.

1.1. Türkiye'deki Enerji Politikalarının İlkeleri

Türkiye'deki enerji politikası; Ülke enerji ihtiyacının, amaçlanan ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek, sosyal kalkınma hamlelerini destekleyecek ve yönlendirecek şekilde, zamanında, yeterli, güvenilir, ekonomik koşullarda ve çevresel etki de göz önüne alınarak sağlanması olarak belirlenmiştir. Ülkenin enerji planlaması çalışmaları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca kısa, orta ve uzun dönemli politika ve tedbirler dikkate alınmak suretiyle sürdürülmektedir.⁴

Ulusal kalkınma planları da dikkate alınarak Türkiye'deki enerji politikalarının belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuş ana hedef ve ilkeler şunlardır:⁵

- Ülke enerji ihtiyaçlarının karşılanması maliyetinin arz maliyeti ile topluma maliyetinin (toplumsal alternatif maliyet) bir arada dikkate alınarak minimize edilmesi,
- Enerji sektörünün ve takip edilen politikanın genel ekonomik politika ve diğer önemli politikalara katkıda bulunacak yapıda olmasının sağlanması,

³ A.g.e., s.30.

⁴ Dünya Enerji Komitesi, (WEC), "1998 Enerji Raporu", Ankara, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yay., 1999, s.34.

⁵ Emine N.Aybar, Genel Enerji Planlaması Çalışmalarının İlk Sonuçları Raporu, Ankara, ETKB Yay., 1990.s.97.

- Ekonomik ve sosyo – ekonomik kalkınmanın hedeflerini destekleyecek tarzda toplam enerji tüketimi ve kişi başına tüketimin ayarlanması,
- Enerji talebinin karşılanmasında yerli kaynak kullanım oranı, ülke ekonomisi göz önünde bulundurularak artırılması ve bunun sağlanması için her türlü faaliyete hız verilmesi,
- Yatırım projelerinin seçiminde ülke ihtiyaçlarına en kısa zamanda, en ekonomik çözümlerle cevap verecek öncelikler tespit edilerek, kamu ve özel sektör projelerinin birbirini bütünleyici nitelikte olması ve tüm kuruluşların da bu hedefe ulaşacak şekilde örgütlenmesi,
- Enerji ithalatında, ülke ekonomisi göz önünde tutularak kaynak sürekliliğinin sağlanması için, ithal edilen kaynaklarda ve ülkelerde çeşitlemeye gidilerek, tek ülke ve tek kaynağa bağımlılıktan kaçınılması.

Bu ilke hedefler doğrultusunda Türkiye’de planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrasında bir takım politikalar uygulanmıştır.

1.1.1. Planlı Dönem Enerji Politikalarının Genel Karakteristiği

1963 yılıyla başlayan beş yıllık kalkınma planlarındaki, enerji politikasının değişmez hedefleri şunlardır:⁶

- Ekonomik ve sosyal gelişmeyi desteklemek amacıyla yeterli ve ekonomik enerji teminini garantilemek,
- Enerji temininde güvenliği sürdürmek,
- Artan enerji talebini karşılayabilmek üzere yeterli yatırımları teşvik etmek.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hedefleri şöyle sıralanabilir:⁷

- Enerji alt sektörlerinde, değişen ekonomik konjonktür ve artan özelleştirme faaliyetleri paralelinde özel kesimin daha aktif rol oynayabileceği bir yapıya dönüşüm amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda başta elektrik ve doğal gaz alt sektörleri olmak üzere, enerji kaynaklarının üretiminden tüketimine kadar her aşamada özel kesimin en üst düzeyde yatırım ve işletme faaliyetlerine katılımı için gerekli yasal ve kurumsal değişikliklerin yapılması sağlanmalıdır. Bu düzenlemeler yapılırken yatırımların, ülke ihtiyaçlarını en uygun maliyetlerle, yeterli ve güvenli şekilde karşılayacak düzeyde, istikrarlı ve sürekli biçimde gerçekleştirilmesi amaçlanmalıdır. Elektrik sektörünün optimal bir sistem anlayışıyla geliştirilmesi esastır. Yeni projeler, tip (hidrolik, gaz, kömür, nükleer ve rüzgar gibi), kapasite ve yer itibarıyla, detaylı çalışmalarla belirlenmelidir.

⁶ Vural Altın, “Enerji Pazarı ve Politika Değerlendirmesi”, www.nuce.boun.edu.tr/val.html, Ağustos 2001, s.1.

⁷ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, DPT Yay., 2000, s.25.

- Sektör kaynakları arasında doğal gazın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Fiyat, verimlilik ve çevre açısından avantajlarıyla doğal gazın tüketim payının artırılması amaçlanmaktadır. Ancak bu gelişimin planlı ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi şarttır. Doğal gaz sektöründe yeniden yapılanma aşamasında, bölgesel özel gaz dağıtım şirketlerinin oluşumu ve böylece doğal gaz kullanımının ülke çapında yaygınlaşması üzerinde önemle durulacaktır.
- VIII. Plan döneminde birincil enerji talebinin, amaçlanan ekonomik büyüme hızı paralelinde, yılda ortalama yüzde 6,1 oranında artış göstermesi beklenmektedir. Böylece, dönem sonunda toplam birincil enerji tüketimi 106 milyon tep'e, kişi başına birincil enerji tüketimi ise 1506 kep'e ulaşacaktır. Buna karşılık, birincil enerji üretiminde beklenen düşük artış hızı nedeniyle ithal kaynakların toplam tüketim içindeki payı artmaya devam edecektir.
- Tüketim içinde kaynak bazında en büyük artış doğal gazda olacaktır. Plan dönemi sonu itibarıyla doğal gaz talebinin 35 milyar m³ düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Doğal gazın yüzde 50'si elektrik üretiminde, yüzde 30'u sanayide, yüzde 20'si de binalarda kullanılacaktır.
- Elektrik üretim ve dağıtım sisteminin özel kesime devrine paralel olarak, daha etkin bir sistem hizmeti verilmesi hedef alınmaktadır. Bu doğrultuda elektrik dağıtım sisteminde kayıp ve kaçak miktarlarında azalma, tahsilat oranında artış hedeflenmektedir. Elektrik maliyetlerinin tarifeye yansıtılması ve kaçak tüketimin engellenmesiyle daha etkin ve tasarrufu özendirici bir tüketim yapısına ulaşılabilecektir.
- Doğanın korunması amacı dikkate alınarak, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve tüketimde daha büyük oranlarda yer alması için tedbirler alınacaktır. Böylece yerli fosil kaynakların yanı sıra yenilenebilir enerji kaynakları da katılarak ülke enerji potansiyelinin en üst derecede kullanıma sokulması sağlanacaktır.

2. TÜRKİYE'DEKİ ENERJİ SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME

Kamu mülkiyetinde bulunan sabit kıymet şeklindeki aktiflerin özel kesimin aktiflerinde bulunan finansal varlıklar ile değişimi yoluyla özel mülkiyete dönüştürülmesi şeklinde kısaca tanımlanan özelleştirme işlemleri ekonomik faaliyetlerdeki gelişmelere ve devletin kamusal fonksiyonlarındaki değişimlere paralel bir şekilde toplumun tüm kesimlerinin bir parçası olarak yaşam düzeyini daha iyi duruma getirmek amacıyla tüm dünyada olduğu gibi

Türkiye’de de son yıllarda kamuoyunun gündeminde ilk sırada yer almaktadır.⁸

2.1. Özelleştirmenin Ekonomik Amaçları

Özelleştirme politikalarının serbest piyasa mekanizmasının işleminin bir sonucu olduğu düşünülmekte; dolayısıyla piyasanın ekonomik rasyonalizasyonunun kamu girişimlerine uygulanması sonucunda, kamu iktisadi kuruluşlarının da, karlılık ve verimlilik gibi ekonomik, teknik prensiplere uygun çalışmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Özelleştirme sonucunda ekonomik – teknik rasyonaliteye bağlı hale gelecek olan, devletin özel koruma alanlarından çıkmış olacak kuruluşlar, rekabet şartları altında üretimi yapmak durumunda kalarak, daha çok ekonomik fayda üretimi olacaktır. Devlet fiyatlandırması yerine, piyasa mekanizmasının oluşturacağı fiyatlandırma, maliyetlerin aşağı çekilmesi, genel fiyat seviyesinin düşmesi ve anti – enflasyonist etkiler yaratarak, ekonominin dengeli büyümesine de katkı yapmış olacaktır.⁹

Genel olarak fiyat istikrarının korunması, dengeli bir büyümenin sürdürülebilmesi, tam istihdam ve gelir dağılımı adaletinin sağlanması gibi temel ekonomik hedeflere ulaşmada para ve maliye politikalarının başlıca unsurlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının temel amaçlarını “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun, Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 4060 Sayılı Kanun” da belirtildiği gibi ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak olarak kısaca tanımlanabilir.¹⁰

Özetle özelleştirmenin Temel Amaçları Şunlardır:¹¹

- Mikro iktisat açısından işletmelerin iktisadi performans seviyelerinin geliştirilmesini motive edebilmek için işletmelerin, tahsis ve üretim etkinliğinin artırılması ve kamu tekellerinin kaldırılması suretiyle serbest rekabetin geliştirilmesi;
- KİT’ler ve merkezi hükümet karar alma birimleri arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmış güçlüklerle ilişkin, çözümler bulunması ve kronikleşmiş enflasyonist baskının azaltılması;
- Prodüktif varlıkların satılması suretiyle gelir yaratılarak, kamu sektörünün dış finansman (iç borçlanma ve bütçe transferi) ihtiyacının azaltılması;

⁸ ESO, “Özelleştirmede Beklentiler Sürüyor”, Eskişehir Sanayi Odası, **Yeni Ufuk Dergisi**, Eskişehir, Rota ofset Yay., Temmuz 1997, s.14.

⁹ TES-İŞ, “Özelleştirme Olayı – Toplumsal, Ekonomik Boyutları ve Çalışanların Sorunları Üzerine Bir İnceleme”, Ankara, Türkiye Enerji ve Gaz İşçileri sendikası Yay., 1992, s.15.

¹⁰ ESO, a.g.e., s.15.

¹¹ Recep Kök, **Ekonomi – Politik Popülizm – Özelleştirme ve KİT’ler**, İstanbul, Dergah Yay., 1995, s.119.

- Mülkiyetin demokratikleştirilmesi veya halk kapitalizminin teşekkül ettirilebilmesi için giderek mülkiyetin yaygınlaştırılması, gelir dağılımının düzeltilmesi ve sermaye piyasasının geliştirilmesi;
- KİT'ler üzerine ortak baskı kuran çeşitli grupların (üretici, denetçi, bürokrat, sendika ve Ticaret ve Sanayi Odaları, çeşitli meslek kuruluşları gibi) gücünün azaltılması;
- Politik liderlerin –geniş bir planın parçası olarak– genel ekonomi içinde, kamunun tedarik, üretim ve dağıtım yükünü küçültecek özelleştirme politikalarını desteklemesi;
- Uluslararası modern teknoloji ve yönetim teknikleri mobilitesinin hızlandırılması;
- Uluslararası fon fazlalıklarının yatırıma dönüşmesine imkan verilmesi ve yabancı yatırımlar aracılığı ile ekonomik, politik bağların giderek kuvvetlendirilmesi ve döviz gelirlerinin artırılması;
- Muhtemelen dünyanın iktisadi ve siyasi anlamda “globalleşmesi” tezine dinamizm kazandırılması.

2.2. Enerjide Özelleştirme Yöntemleri

Enerjide özelleştirme; İşletme Hakkı Devri, Yap-İşlet-Devret (YİD) ve Yap – İşlet (Yİ) Yöntemleri ve otoprodüktör uygulaması aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

2.2.1. İşletme Hakkı Devri

İşletme hakkı devri yöntemiyle, hazır kurulu olan kuruluşlar, özel sermayeye devredilmektedir. Bu yöntemle yapılan özelleştirme uluslararası ve yerli sermaye açısından, özellikle elektrik sektöründe, elektriğin alternatifsiz bir mal oluşundan dolayı çok cazip olmaktadır.¹²

İşletme haklarının özel sektöre devredilmesinden dolayı amaçlanan faydalar ana hatları ile şöyle sıralanabilir:¹³

- Kayıp–kaçak enerjinin azaltılması,
- İşletmede verimliliğin sağlanması,
- İstihdamda rasyonelleşmeye gidilmesi,
- Görev bölgesindeki birim işletme maliyetlerinin düşürülmesi,
- Yatırımlarda modern teknoloji uygulamalarına imkan sağlanması ve politik maliyetli baskıların ortadan kaldırılması,
- Enerji sektörüne kaynak temin edilmesi.

¹² Mahmut Üstün; “Enerji Politikaları ve Özelleştirme”, **Mülkiye Dergisi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yay., 1999, Cilt:3, S.215, s.205.

¹³ Önder Piyade, “Dağıtım Sektörünün Geleceği”, **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 1999, s.39.

2.2.2. Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet Yöntemleri

YİD modeli kamunun altyapı ve finans modeli olarak bilinmektedir. Model, ileri teknoloji ve maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman yöntemidir. Modelde, yatırım bedeli ve elde edilecek karın, sermaye şirketlerine, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetten yararlanana kadar satın alınması şeklinde ödenmesi öngörülür.¹⁴

Bir çok ülkede uygulanan neo-liberal politikalar sonucunda kamu kesiminin büyük miktarda ve yüksek faizle borçlanması sonucu kamu açıkları artmış, kamu kesimi giderek altyapı yatırımlarını finanse edecek kaynak ve kredi bulmakta zorlanmaya başlamıştır. Bu durum YİD modelinin gündeme gelmesinin en önemli nedenini oluşturmaktadır. Türkiye’de YİD modelinin uygulanması için seçilen ilk sektör ise enerjidir. 1980-1984 yılları arasında Dünya Bankası Türkiye’ye Kamu İktisadi Teşekküllerinin yeniden yapılandırılması için beş yapısal uyum kredisi vermiştir. 1987 yılında enerji sektörünün yeniden yapılanması, 1992 yılında da TEK’in yeniden yapılandırılması için sektörel uyum kredileri verilmiştir. YİD modelinin uygulanmasından 10 yıl sonra, modelin devret kısmından vazgeçilerek Yap – İşlet yöntemi devreye sokulmuştur.¹⁵

Yap – İşlet modeli, Elektrik enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde satışını içeren modeldir.¹⁶

2.2.3. Otoprodüktör Uygulaması

Son dönemde yoğun olarak uygulamaya sokulan bir yöntemdir. Bu uygulama, şirketlerin enerji ihtiyaçlarını kendi kurdukları santrallerle karşılamaları temel varlığına dayanmaktadır. 1995 itibariyle otoprodüktör santral olarak kurulan 1344,6 MW gücündeki santraller işletmeye alınmıştır. Devlet bu santrallerde üretilen elektrik enerjisi fazlasını satın alma garantisi vermektedir. Otoprodüktör uygulamasının temel amacı, sermaye sahiplerini yüksek fiyatlı elektriği satın almaktan kurtarmaktadır.¹⁷

2.3. Özelleştirme Önündeki Engeller

Türkiye’de özelleştirmenin istendiği ve gerektiği şekilde gerçekleştirilmesinin önündeki engelleri şu ana başlıklarda toplamak mümkündür.¹⁸

- Yasal düzenlemelerdeki yetersizlik (Eksiklik),
- Yasal düzenlemelerdeki istikrarsızlık ve fazlalık,
- Yüksek mahkemelerin kararları,

¹⁴ Uğur Emek, **Ek ve Değişiklikleri ile Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet Mevzuatı**, Ankara, DPT Yay., Şubat 1999, S.11

¹⁵ Üstün, **a.g.e.**, s.208.

¹⁶ Emek, **a.g.e.**, s.115

¹⁷ Üstün, **a.g.e.**, s.209.

¹⁸ İsmail Köksal, “Türkiye’de Özelleştirmenin Sergüzeşti”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Semih Ofset Yay., S.27, Haziran 1999, s.453.

- Kurumsal düzenlemelerdeki isabetsizlik,
- Nitelikli personel yetersizliği,
- Sermaye piyasasının yeterli genişlik ve derinlik kazanmamış olması,
- Yerli sermaye birikiminin yetersizliği,
- Yabancı sermayenin, ülkeye istenen ölçüde çekilememiş olması,
- Yüksek enflasyonun neden olduğu ekonomik belirsizlik,
- Risk sermayesi kurumlarının, kurulamamış olması,
- Pazarlama stratejisindeki eksiklikler,
- Özelleştirmenin açıklık içinde yerine getirilememesi,
- Doğal tekellerin özelleştirilmesi için Regülatör (düzenleme) organlarının oluşturulamamış olması,
- Özelleştirme sonrası çalışanların geleceğinin belirsizliği,
- Anglo – Sakson ülkelerinin “Law and Economics” (Hukuk ve Ekonomi), Kıta Avrupa’sı ülkelerinin “Droit Economique” (Ekonomik Hukuk) olarak adlandırdıkları; Özelleştirme, enerji, rekabetin sağlanması, mali piyasaların düzenlenmesi, dış ticaret, tüketicinin korunması gibi alanlarda hem iktisat hem de hukuk biliminin kavramları, teorileri, modelleri, analiz teknikleri ve yöntemlerinin aynı anda kullanılması ile yapılan bu disiplinin Türkiye’de gelişmemiş olması.

2.4. Türkiye’de Enerji Sektöründe Özelleştirme Çalışmaları (TÜPRAŞ Örneği)

Türkiye enerji pazarı büyük ölçüde kamu sektörünün elinde bulunmaktadır. Ancak, Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet ve İşletme Hakkı Devri Modelleri ile yerli ve yabancı sermayeye dayalı özel sektörün, elektrik kesimine yatırım yapması olanağı getirilmiştir. Özel sektör yatırımcılarına güven vermek açısından, başta tahkim olmak üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye’de liberal bir petrol kanunu bulunmakla birlikte, uygulamada sorunlarla karşılaşmaktadır.¹⁹

Türkiye’de Elektrik Piyasası Kanunu Tasarısı (-ki Şubat 2001’de kanunlaşmıştır) elektrik iletimi ve dağıtımı ile tüketicilere elektriğin kesintisiz, güvenli ve düşük maliyetli olarak sunulmasına yönelik düzenlemelerin yerli ve yabancı özel sektör yatırımcılarının ağırlık olduğu yeni bir piyasa yapısı dahilinde gerçekleştirilebilmesi için gereken alt yapıyı hazırlamaktadır. Bu kanun ile yeterli miktarda özel yatırımcının devlet garantileri olmaksızın piyasaya girmesinin sağlanması, piyasa yapısının tam olarak işlerlik kazanmasıyla enerji yatırımlarının rekabet ortamında gerçekleştirilmesi ve zaman içinde elektrik enerjisi arz fazlasının yaratılması amaçlanmaktadır. Kanunda, kamunun denetim ve yönlendirme

¹⁹ Özcan Ültanır, “Türkiye’nin Konumu ve Enerji”, **Enerji Dergisi**, İstanbul, Uzman Yay., Nisan 2000,s.29.

faaliyetlerindeki etkinliğinin çoğaltılmasına dair hukuki ve idari düzenlemelerin yapılması da sağlanmaktadır.²⁰

20 Ocak 2001 tarihinde 4628 sayı ile TBMM Genel Kurulunda kabul edilen ve 3 Mart 2001 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan çıkarılan kanunun amaçları şu şekilde sıralanabilir:²¹

- Piyasa için rekabet, yani devletin piyasada rol oynayacakları seçmesi yerine piyasa içinde rekabetin sağlanması,
- Yatırımlar için hazine garantisi olmayan sisteme geçilmesi,
- Gerçek maliyetlerin belirlenmesi, çapraz sübvansiyonun kaldırılması,
- Şeffaf ve adil bir piyasa yapısının oluşturulması,
- İdari ve mali açıdan özerk bir kurum tarafından piyasanın düzenlenmesi ve denetlenmesi,
- Sektörde dikey entegrasyonun kaldırılması, üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin ayrıştırılmasının sağlanması.

Türkiye ekonomisinde özelleştirmeye ilişkin faaliyetler, 1980'li yılların ilk yarısında başlamıştır. Rekabet ortamında faaliyet gösteren KİT'lerin özelleştirilmesi, tekel konumunda olan kuruluşlara göre çok daha kolaydır. Bu kuruluşların özelleştirilmesinde, sektörle ilgili herhangi bir düzenleme yapmaya gerek yoktur. Ancak tekel karakter taşıyan KİT'lerin (TEAŞ, TEDAŞ örneği) özelleştirilmesinden önce mutlaka, sektörle ilgili düzenleme yapılmasına gerek vardır. Aksi takdirde özelleştirme sonucu tüketicilerin zarara uğraması ve özelleştirme için gerekli olan halk desteğinin sarsılması söz konusudur. Tekel karakter taşıyan elektrik endüstrilerindeki Özelleştirme çalışmalarını, ülke ekonomisindeki özelleştirme çalışmalarından soyutlamak mümkün değildir. Özelleştirilmiş bir elektrik endüstrisinin başarı şartları şöyle sıralanabilir:²²

- Elektrik sektöründe rekabetin oluşturulması,
- Piyasada rekabet koşullarının bozulmasını, herhangi bir şirketin baskın konuma gelmesini önleyici gerekli yasal ve organizasyonel düzenlemelerin yapılması,
- Tüketicinin, sektörün denetiminde rol oynaması, sektörü tüketici tercihlerinin yönlendirmesi.

Elektrik Piyasası Kanunundan sonra Doğal gaz Piyasası Kanunu da tasarı olarak sunularak kanunlaşmıştır. Doğal gaz Piyasası Kanununun amacı; Doğal gazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde

²⁰ Hasan Kaya, "Hedef ve Daha Rekabetçi Bir Yapı", **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Şubat 2001, s.16.

²¹ Yurdakul Yiğitgüden, "Elektrik Piyasası Kanunu ve Yapılacak İşler", **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 2001, s.17.

²² Emine N.Aybar, "Türkiye'de Elektrik Endüstrisinin Özelleştirilmesinde Yaşanan Sorunlar ve Son Gelişmeler", **Enerji Dünyası Dergisi**, Ankara, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yay., Ekim 1999, S.26, s.29.

çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, doğal gaz piyasasının serbestleştirilerek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir doğal gaz piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması olarak belirtilmektedir. Kanun, doğal gazın iletimi, dağıtımını, depolanması, pazarlanması, ticareti ve ihracatı ile bu faaliyetlere ilişkin tüm gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülüklerini, Doğal Gaz Piyasası Düzenleme Kurumunun kurulması ile çalışma usul ve esaslarını kapsamaktadır. Bu kanunun yürütülmesi sırasında, tüzel kişilerin Doğal gaz Piyasası Düzenleme Kurumundan alacakları lisans ve sertifika kapsamında yapacağı faaliyetin denetimi, gözetimi, yönlendirilmesi, uyulacak usul ve esaslar ile bu lisans ve sertifikaların kapsamı, verilme kriterleri, süreleri, bedelleri ve piyasanın düzenlenmesi ile ilgili gerek görülen diğer hususlar kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikler ile düzenlenecektir.²³

Kömür sektöründe linyit madenlerinden ikisi kömür sağladıkları elektrik santrallerine devredilmişlerdir. Hükümet linyit madenlerinin işletme haklarını özel sektöre devretmeyi planlamaktadır.²⁴

Linyit kaynaklarının özelleştirilmesi açısından, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu bugün henüz özelleştirme kapsamına alınmamıştır. Ancak bazı termik santrallerin özelleştirme kapsamına alınmaları nedeniyle, santralleri besleyecek linyit işletmelerinin özelleştirilmesi yönünden işlemlere girişilmiştir. Türkiye Taşkömürü Kurumu da şu anda özelleştirme kapsamında değildir ve rödovans (kira) işletmeciliği dışında özel sektör çalışması yoktur. Ruhsatı Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumuna ait olup da, kurum tarafından işletilmeyen bazı sahalar rödovans karşılığı özel sektör tarafından işletilmektedir. Özel sektör ürettiği kömürün satış gelirinin belli bir yüzdesini, kuruma rödovans olarak ödemektedir. Ayrıca, kurum tarafından işletilen sahalarda, özel sektörden dekapaj (kazı) işlemleri gibi hizmetler alınmaktadır.²⁵

1954 yılında 6327 Sayılı Kanun ile kurulan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), kuruluşundan bu yana kamu sektöründe petrol arama, üretim ve rafinaj faaliyetlerini yürüten tek kuruluş olmuştur. Devlet adına petrolle ilgili müsaade, arama ruhsatnamesi ve işletme ruhsatnamesi alma hakkı TPAO'na aittir. TPAO'nun geçmişteki üretim, taşıma, rafinaj, dağıtım, pazarlamaya uzanan dikey entegrasyonu sonradan bozularak, pazarlama etkinlikleri 1968 yılında son bulmuş, daha sonrada rafinaj ve taşımacılık birimleri, kuruluşun bünyesinden çıkarılmıştır. TPAO bugün sadece arama ve üretim yapan kuruluş durumdadır. Özelleştirme çalışmaları kapsamında TPAO'nun adı geçmemekte, yalnızca eski bağlı ortaklıkları olan Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. (TÜPRAŞ), Petrol Ofisi A.Ş. (POAŞ) ile Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş. (DİTAŞ) özelleştirme kapsamına

²³ Dergi Araştırması, "Doğal Gaz Piyasası Kanunu", **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 2001, s.35.

²⁴ Altın, a.g.e., s.2

²⁵ TÜSİAD, **21.Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Enerji Stratejilerinin Değerlendirilmesi**, Ankara, TÜSİAD Yay., 1999, s.264.

alınmış olup, POAŞ'ın özelleştirme ihalesi yapılmış olmakla birlikte, sorunlarla karşılaşmıştır.²⁶

Petrol sektöründe Türkiye'de faaliyet gösteren dört şirket bulunmaktadır. Bunlar; üretim ve aramadan oluşan rafineri öncesi sektörde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), rafineri işlemlerini yapan Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ), petrol ürünlerinin dağıtıcısı ve pazarlayıcısı olan Petrol Ofisi, petrol ve gaz ulaşımından sorumlu bulunan ve 1999 yılına kadar TPAO'nun bir alt şirketi, artık bağımsız bir KİT haline gelen Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) dır. TPAO, TÜPRAŞ ve Petrol Ofisi monopol olmamakla beraber en büyük pazar paylarına sahipken, BOTAŞ yasal olarak tekel statüsüne sahiptir.²⁷

1991 yılı itibarıyla %66'lık payı özelleştirme idaresinde bulunan TÜPRAŞ, Avrupa'daki benzer şirketler içinde, çok düşük bir kısmı özelleştirilebilmiş bir şirket kimliğindedir. Avrupa'daki benzer şirketlerle olan karşılaştırmalı özelleştirme tablosu EK 1'de sunulmaktadır. TÜPRAŞ'ın geldiği son nokta şu şekilde ifade edilebilir:

- TÜPRAŞ'ın özelleştirme idaresinde bulunan kısmı, halka arz edilmiştir.
- TÜPRAŞ'ın %65.76 oranındaki hissesinin blok olarak satılması için Özelleştirme İdaresi, Tüpraş'la ilgili olarak 7 Haziran 2003'de gazetelere ilan verdi. Bu özelleştirme için hükümet 2003 yılında 4 milyar dolar özelleştirme hedefi koyup, 2.5 milyar dolar gelir beklemekteydi.²⁸ Beklenen özelleştirme gelirinin yarısı kadar bile olmayan söz konusu ihalenin sonucu ise, 2004 yılında Danıştay'ca iptal edilmiştir. Bunun üzerine yasal alt yapının tekrar gözden geçirilmesi ve özelleştirmenin tekrar gündeme getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.²⁹
- Son olarak ise, Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca, 4046 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Türkiye petrol rafinaj sektörünün en büyük temsilcisi olan TÜPRAŞ'ın %51 oranındaki hissesine tekabül eden her biri 1.000 TL nominal değerinde 127.713.792.220,875 adet A Grubu İdare hissesinin satış yöntemiyle blok olarak satılmak suretiyle özelleştirilebilmesini teminen 29 Nisan 2005 tarihinde ihale ilanı yayımlanmıştır.³⁰ Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşu Tüpraş'taki yüzde 51 hissenin satışı için yapılan ihaleyi 4 milyar 140 milyon dolar karşılığında bir Türk ve yabancı ortaklığı (konsorsiyum) kazanmış fakat Danıştay İdari Dava

²⁶ A.g.e., s.266.

²⁷ Altın, a.g.e., s.8.

²⁸ Meliha Okur, "TÜPRAŞ'a Rus ve İtalyan İlgisi", (Çevrimiçi) <http://www.tupras.com.tr/basindadetay.asp?ID=140>, 10 Haziran 2005.

²⁹ Dünya Gazetesi Araştırması, "TÜPRAŞ özelleştirmesi için 'B Planı' devrede", http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=199774&dept_id=30, 17 Temmuz 2005.

³⁰ T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, "TÜPRAŞ Özelleştirmesi Ön Yeterlilik Kriterleri", http://www.oib.gov.tr/portfoy/tupras/tupras_onyeterlilik.htm, 15 Temmuz 2005.

Daireleri Kurulu, Tüpraş'ın yüzde 51 oranındaki kamu hisselerinin blok satış yoluyla özelleştirilmesine ilişkin 29 Nisan 2005 tarihli ihale şartnamesinin yürütmesini ise durdurmuştur (2 Şubat 2006). Ayrıca Kurul, Tüpraş'ın yüzde 51 oranındaki kamu hisselerinin blok satış yoluyla özelleştirmesine ilişkin yapılan ihaleyi sonuçlandıran 12 Eylül 2005 tarihli İhale Komisyonu kararının da yürütmesinin durdurulmasını kararlaştırdı. Böylelikle TÜPRAŞ'ın satış işleminde tekrar bir yargı engeliyle karşılaşmıştır.³¹

Türkiye'deki Rafinaj Sektörü “SWOT” Analizi

Türkiye'nin en büyük sınıai kuruluşu olan ve Türkiye petrol rafinaj kapasitesinin %86'sını elinde bulunduran TÜPRAŞ'ın bünyesinde Araştırma – Geliştirme çalışmaları yapan bir birim bulunmamaktadır. TÜPRAŞ rafinerilerinde ve diğer enerji sektörlerinde Üniversite – Sanayi işbirliğinden önemli yararlar sağlamak mümkündür. TÜPRAŞ, ileri teknoloji gerektiren büyük yatırım projelerini, bu alanda uluslararası düzeyde ihtisas sahibi mühendislik firmalarından lisans ve mühendislik hizmeti alarak gerçekleştirmektedir. Bu aşamada TÜPRAŞ'ın SWOT analizi çerçevesinde, üniversitelerle yapılabilecek işbirliği olanakları belirlenebilir.³² Söz konusu şirket için yapılan SWOT analizi, şirketten beklenen özelleştirme gelirinin belirlenmesinde etkili olmalıdır. Şirketin gelişmiş yapısı ve Avrupa sıralamasındaki göz alıcı konumu, yüksek bir gelirle özelleştirilmeyi hak ettiğini göstermektedir.

TÜPRAŞ'ın SWOT (FÜTZ) analizi İngilizce metni EK 2'de sunulmaktadır. Söz konusu analiz, TÜPRAŞ tarafından yapılan bir analiz olup, dünyada hızla artmakta olan enerji maliyetlerinin azaltılması, enerjide arz güvenliğinin sağlanması (arz şoklarına tepki) ve kalkınmada enerjiye olan ihtiyaçtan dolayı önem taşımaktadır. Özellikle orta ve uzun dönem fırsatlar arasında anıldığı üzere, önemli enerji taşıma projelerinin Türkiye'yi enerji koridoru olarak kullanmasına bağlı olarak gerçekleşen maliyet azalışları, TÜPRAŞ'ın önemini artırmaktadır. Bu doğrultuda, rafinaj sektöründe yapılacak özelleştirme çalışması, Türkiye'nin “Hazar Havzası” odaklı enerji taşıma projeleri politikasından bağımsız olarak düşünülmemeli, özelleştirilmesinde aşağıdaki analiz çerçevesindeki stratejik önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre;

TÜPRAŞ'ın Güçlü Yönleri (Üstünlükleri)

- Yüksek rafineri marjları,
- Piyasadaki baskın konumları ya da yüksek pazar payının sağladığı piyasa hakimiyeti,
- Otomatik fiyat mekanizması,

³¹ NTV Haber Portalı, “Tüpraş'ın Satışına Yargı Engeli”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/359773.asp>, 22 Şubat 2006.

³² Hüsamettin Daniş, “Enerji Sektöründe Üniversite – Sanayi İşbirliğinin Önemi Mini Paneli”, **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Türkiye 8. Enerji Kongresi**, Poyraz Ofset, Mayıs 2000, s.51.

- Yüksek kazançlar ve kazançlardaki büyüme eğilimi,
- Rafineri konumları (suya olan uzaklığı) ve altyapının sağladığı lojistik güçle üretim yapılabilmesi.

TÜPRAS'ın Zayıf Yönleri

- Dağıtım ve pazarlama yokluğu,
- Avrupa Çevre Standartları'ndan biraz geride kalmış olması,
- Özelleştirme yasaları altındaki sınırlı özerklik.

TÜPRAS'ın Fırsatları

- **Yakın Dönemdeki Fırsatları**
 - Yüksek miktarda ürün talep artışı,
 - Kapasite genişlemesinin (talep artışı odaklı olarak) ve ürün verimliliğinin kazançları düzenlemesi ilişkisi,
 - Maliyetlerin azaltılabilmesi.
- **Orta ve Uzun Dönemdeki Fırsatlar**
 - Enerji şirketlerinde bölgesel (Coğrafi) çeşitleme yapılması,
 - İş çeşitlemesi yapılması (lider enerji şirketi olmak amaçlı)
 - Hazar Havzası ham petrolüne (Bakü-Ceyhan Boru Hattı ile) ucuz erişilmesi ile maliyetlerdeki azalış,
 - Ticaret Kanunu bünyesinde daha büyük özerklik.

TÜPRAS'ın Tehditleri

- Sanayi sektörünün organizasyon ve idari yapısındaki kuralların değişimi,
- İthalattaki yükselme olasılığı (Beyaz ürünler – Petrol türevleri),
- Endüstri biçimlenmesinin yavaş olması.

Türkiye ekonomisi enerji yoğun üretim yapan bir ekonomi olarak, enerjiye bağımlılığı sebebiyle ucuz ve sürekli enerji ihtiyacındadır. “Enerji yoğunluğu, Gayri Safi Milli Hasıla başına tüketilen Birincil Enerji miktarını temsil eden ve tüm dünyada kullanılan bir göstergedir.”³³ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 1992 ve 1995 yıllarında 1200 sanayi tesisini kapsayan çalışma sonuçlarına göre; yıllık enerji tüketimi 500 ton eşdeğer petrol (TEP) ve üzerinde olan işyerlerinin toplam enerji tüketimi, toplam sanayideki enerji tüketiminin %75’ini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, enerji tüketimi açısından %37’lik paya sahip olan Metal Ana Sanayinde, Demir Çelik Sektörü en büyük ağırlığa sahiptir. Bu sektörde enerjinin toplam maliyet içindeki payı %48’dir. Seramik sektörünün payı, tüm sanayi enerji tüketimi içinde %4,5 olurken, maliyet içinde enerjinin payı %32,5 dir. Çimento sektöründeki enerji tüketimi, toplam sanayi tüketiminin %19,5’ini oluşturmakta, enerjinin toplam maliyet içindeki payı ise %55 dir. Bu çalışma

³³ Tülin KESKİN, “Türkiye’de Enerji Verimliliği ve Tasarruf Potansiyeli”, **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Türkiye 8. Enerji Kongresi**, Poyraz Ofset, Mayıs 2000, s.190.

doğrultusunda Türk sanayisinin, enerji yoğun sanayi olduğu söylenebilir. Türkiye ile gelişmiş OECD ülkelerinin enerji yoğunluğu karşılaştırması Tablo'da sunulmaktadır.

Tablo: Türkiye Ekonomisi Enerji Yoğunluğunun OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Ülkeler	Enerji Yoğunluğu*		Enerji Yoğunluğu Artışı 1990-1995 (%)
	1995	1996	
Türkiye	0.35	0,35	0,2
Japonya	0.16	0,16	1,21
Almanya	0.19	0,19	-2,6
İngiltere	0.21	0,22	-0,3
Fransa	0.19	0,20	0,2
Kanada	0.38	0,38	0,61
ABD	0.34	0,34	-0,6
IEA** Ort.	0.25	0,25	-0,2

Kaynak : OECD, 1997 *Toplam Birincil Enerji Tüketimi/Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (milyon TEP/1000 dolar) **IEA: Uluslar arası Enerji Ajansı

Tablo incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin, gelişmiş OECD ülke ekonomilerine göre enerji yoğun üretim yaptığı gözlenmektedir. Enerjiye olan bu ihtiyaçtan dolayı, ucuz enerji kaynaklarına yönelme (Hazar Havzası'ndan enerji naklini temin eden enerji taşıma projeleri v.b.) yanında, temin edilen enerjiyi sanayi sektöründe kullanmayı sağlayan rafinaj sektörünün de rasyonel kullanımı, enerji maliyetlerini düşürmek için bir gerekliliktir. Rafinaj sektörü için yukarıda sunulan SWOT analizi içinde, orta ve uzun dönem fırsatlar olarak anılan, "gerçekleştirilecek enerji nakil projelerinin, enerji maliyetlerini düşürmesi" unsuru, enerji yoğun üretim yapan Türkiye ekonomisi için, rafinaj sektörünün stratejik önemini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de enerji politikasının bir parçası olarak, sekizinci plan döneminde enerji piyasasında özelleştirme yapılması planlanmakla birlikte, plan dönemi sonunda değerlendirme yapıldığında, enerji programının planlanmadığı görülmektedir. Enerji konusunda bir çok örnek verilmekle birlikte, seçilen TÜPRAŞ örneği göstermektedir ki henüz yasal alt yapının oluşturulamamasından dolayı, özelleştirme çalışmaları yüksek mahkemelerce bozulmaktadır. Türkiye, bu yüzden beklediği özelleştirme gelirlerinden ve özelleştirmenin çalışmada bahsedilen faydalarından yararlanamamaktadır. Bununla birlikte, dünya konjonktürü sürekli değiştiğinden, özelleştirmedeki hedefler, gecikmelerden dolayı, sıradan hale gelebilmektedir. Türkiye'deki özelleştirmeler, yabancılar tarafından da takip edildiğinden dolayı, bir kamu kuruluşunun özelleştirmesinde meydana gelen aksaklık, diğerlerini de etkilemektedir. Bunun yanında sermaye hareketleri de bu olumsuz

gelişmelerden etkilenmektedir. Özelleştirme önündeki engellerin hızla kaldırılmasının gerekliliği yanında, hızla özelleştirme yapma adına da, dünya ölçeğinde olan benzeri kuruluşların SWOT analizlerinden yararlanılmadan, bu kuruluşların yok pahasına elden çıkarılmaması gerekmektedir. Aksi takdirde, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için, enerji sektöründeki bu tip özelleştirmeler, kaynak ve gelir dağılımını olumsuz etkileyecek, toplumsal alternatif maliyetleri ağır olacaktır. Çalışmada incelenen, rafinaj sektörünün öncü kuruluşu olan TÜPRAŞ'ın, orta ve uzun vadeli fırsatlarının yer aldığı analiz incelendiğinde, Türkiye'nin enerji nakil güzergahında bulunmasının avantajlarından (Bakü-Ceyhan Enerji Nakil Hattı v.b.) kaynaklanacak maliyet azalışlarının, söz konusu şirketin stratejik önemini artıracakları öngörülmektedir. Enerji arzının sürekliliği, enerjinin kalkınmadaki rolü ve Türkiye'nin enerji politikası açısından, söz konusu özelleştirme stratejik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. Altın Vural, “**Enerji Pazarı ve Politika Değerlendirmesi**”, www.nuce.boun.edu.tr/val.html, Ağustos 2001.
2. Aybar Emine N., **Genel Enerji Planlaması Çalışmalarının İlk Sonuçları Raporu**, Ankara, ETKB Yay., 1990.
3. Aybar Emine N., “Türkiye’de Elektrik Endüstrisinin Özelleştirilmesinde Yaşanan Sorunlar ve Son Gelişmeler”, **Enerji Dünyası Dergisi**, Ankara, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yay., Ekim 1999.
4. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, “TÜPRAŞ Özelleştirilmesi Ön Yeterlilik Kriterleri”, http://www.oib.gov.tr/portfoy/tupras/tupras_onyeterlilik.htm, 15 Temmuz 2005.
5. Danış Hüsamettin, “Enerji Sektöründe Üniversite – Sanayi İşbirliğinin Önemi Mini Paneli”, **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Türkiye 8. Enerji Kongresi**, Poyraz Ofset Yay., Mayıs 2000.
6. Dergi Araştırması, “Doğal Gaz Piyasası Kanunu”, **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 2001.
7. DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, DPT Yay., 2000.
8. Dünya Enerji Komitesi, (WEC), “**1998 Enerji Raporu**”, Ankara, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yay., 1999.
9. Dünya Gazetesi Araştırması, “Tüpraş özelleştirilmesi için `B Planı` devrede”, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=199774&dept_id=30, 17 Temmuz 2005.
10. Emek Uğur, Ek ve Değişiklikleri ile Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet Mevzuatı, Ankara, DPT Yay., Şubat 1999.
11. ESO, “Özelleştirmede Beklentiler Sürüyor”, Eskişehir Sanayi Odası, **Yeni Ufuk Dergisi**, Eskişehir, Rota Ofset Yay., Temmuz 1997.

12. Gerald Doucet, “WEC – 2000 Bildirisinin Amacı”, (Çev: Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi), Ankara, **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi 50. Kuruluş Yılı Kutlama Etkinlikleri Konferansı**, Şubat 2000.
13. Kaya Hasan, “Hedef Daha Rekabetçi Bir Yapı”, **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Şubat 2001.
14. KESKİN Tülin, “Türkiye’de Enerji Verimliliği ve Tasarruf Potansiyeli”, **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Türkiye 8. Enerji Kongresi**, Poyraz Ofset Yay., Mayıs 2000.
15. Kök Recep, **Ekonomi – Politik Popülizm – Özelleştirme ve Kitler**, İstanbul, Dergah Yay., 1995.
16. Köksal İsmail, “Türkiye’de Özelleştirmenin Sergüzeşti”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Semih Ofset Yay., S.27, Haziran 1999.
17. NTV Haber Portalı, “Tüpraş’ın Satışına Yargı Engeli”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/359773.asp>, 22 Şubat 2006.
18. Okur Meliha, “TÜPRAŞ’a Rus ve İtalyan İlgisi”, <http://www.tupras.com.tr/basindadetay.asp?ID=140>, 10 Haziran 2005.
19. Piyade Önder, “Dağıtım Sektörünün Geleceği”, **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 1999.
20. TES-İŞ, “Özelleştirme Olayı – Toplumsal, Ekonomik Boyutları ve Çalışanların Sorunları Üzerine Bir İnceleme”, Ankara, Türkiye Enerji ve Gaz İşçileri sendikası Yay., 1992.
21. TÜSİAD, “**Enerji Sektöründe Geleceğe Bakış – Arz, Talep ve Politikalar**”, İstanbul, TÜSİAD Yay., Kasım 1994.
22. TÜSİAD, **21.Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Enerji Stratejilerinin Değerlendirilmesi**, Ankara, TÜSİAD Yay., 1999.
23. Ültanır Özcan, “Türkiye’nin Konumu ve Enerji”, **Enerji Dergisi**, İstanbul, Uzman Yay., Nisan 2000.
24. Üstün Mahmut; “Enerji Politikaları ve Özelleştirme”, **Mülkiye Dergisi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yay., Cilt:3, S.215, 1999.
25. Yiğitgüden Yurdakul, “Elektrik Piyasası Kanunu ve Yapılacak İşler”, **PetroGas Dergisi**, Botaş Vakfı Yay., Nisan 2001.

EK 1: TÜPRAŞ'ın ve Avrupa'daki Benzer Şirketlerin Özelleştirme Oranları

PRIVATISATION IN CE EUROPE		
Company	Privatisation date	State Ownership (%)
OMV	1987	35
TÜPRAŞ	1991	66
MOL	1995	25
Slovaft	1996	8
Unipetrol	1997	63
Hellenic	1998	61
PKN	1999	28

Source: Company data, Deutsche Bank Estimates

TUPRAŞ

Kaynak: TÜPRAŞ, 2002.**EK 2: TÜPRAŞ'ın SWOT Analizi**

SWOT-Analysis	
Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> • High refining margins • Dominant position • Automatic Pricing Mechanism • Strong recent earnings growth • Diversified and lower cost crude supplies • Inland product supply logistics 	<ul style="list-style-type: none"> • No distribution and marketing • Lagging EU environmental standards • Limited autonomy under Privatisation Law
Opportunities	Threats
<p>Near term:</p> <ul style="list-style-type: none"> • High product demand growth • Capacity expansion & Yield improvement • Cost cutting <p>Medium / Longer term:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diversification - regional energy company • Diversification - business mix • Cheap access to Caspian crude • Greater autonomy under Turkish Commercial Code 	<ul style="list-style-type: none"> • Changes in government regulation of industry sector • Possible increase in imports • Evolving industry structure

TUPRAŞ

Kaynak: TÜPRAŞ, 2002.74